
ZES VERHALEN VAN DE GRIEKSE SCHRIJVER
HERODOTUS VOOR DE VPRO - TELEVISIE.⁺

Herodotus (485 - 420 v.C.) geldt weliswaar nog steeds als "de vader van de geschiedschrijving", maar een historicus in onze hedendaagse zin van het woord was hij stellig niet. Weetgierigheid karakteriseert hem meer dan wetenschappelijkheid - de "Historiën" die hij aan het eind van zijn leven optekende, ademen de geest van iemand die permanent naar van alles en nog wat benieuwd is geweest. Iets dat op geschiedschrijving lijkt werd in de Griekse beschaving van vóór Herodotus al wel beperkt beoefend door z.g. logograven van wier aantekeningen niet meer dan fragmenten zijn overgebleven. Herodotus is, voorzover we althans nu weten, de eerste geweest wiens onderzoekingen naar het verleden systematisch en in onderlinge samenhang werden verricht. Zijn systeem had daarbij een duidelijk, pragmatisch doel : hij wilde aantonen hoe in de loop der eeuwen de confrontatie was ontstaan tussen zijn, Griekse, wereld en die van de niet-Grieken, "barbaarse", oosterse volkeren. De climax van zijn Historiën is niet voor niets de grote botsing tussen Perzen en Grieken : hij heeft als tijdgenoot de nederlaag van Xerxes bij Salamis beleefd.

De methode die Herodotus toepaste om die langdurige ontwikkeling van het conflict tussen "west" en "oost" in kaart te brengen, zouden we nu gevoegelijk een journalistieke methode kunnen noemen. Tenminste twintig jaar van zijn leven heeft hij gereisd in ongeveer alle landen van de toen bekende wereld : door Egypte, Lydië, Assyrië en Phoenicië, tot in Babylon en de zuidelijke hellingen van de Kaukasus en, uiteraard, in het Perzische rijk. Een altijd nieuwsgierige reporter of toerist, altijd bereid de mensen het hemd van hun gat te vragen en daarbij nooit geneigd een groot waardeverschil te accepteren tussen officiële en officieuze bronnen. Hij luisterde net zo gretig naar formele archivariissen (priesters, ambtenaren, documentbewaarders) als naar oude mannen die aan de dorpspomp een sterk verhaal vertelden. Sprookjes, roddels en kletspraatjes waren hem

⁺ VPRO - PERSDIENST, 24 januari 1974.

even lief als de feitelijke, voor absoluut waar gehouden inlichtingen waarmee officials en hoogwaardigheidsbekleders hem serveerden. Hij zeefde de informatie wel, maar nooit a priori; hij neemt in zijn boek ^{bijna} alles op, en alleen als het hem te dol lijkt (en dat gebeurt nogal eens) voegt hij aan de mededeling een zinnetje toe waarin op hoffelijke wijze wordt gezegd: "zo hebben ze het mij verteld, en als ik lieg, lieg ik in commissie". De volstrekte afwezigheid van de pretentieuze hierarchie van "waar", "halfwaar" en "onwaar" maakt de geschiedschrijving van Herodotus zo levendig en zo authentiek - in dat opzicht was hij misschien juist een zeer modern historicus die beseftte dat ook leugens en legenden hun historische betekenis hebben, al was het maar voor wat er in de mensen leefde aan verlangens, ambities en illusies.

Overigens is die levendigheid van Herodotus' verhalen, en de consequente afwezigheid van deftig schoolmeestervertoon, niet de enige overweging voor de VPRO geweest om zijn Historiën te gebruiken als bron voor een aantal televisiescripts. Onder de meeste van zijn verhalen ligt een universele thema, dat hij aan het eind van het eerste, inleidende hoofdstuk van zijn boek zelf expliciet formuleert als hij aankondigt bij het Lydische rijk te zullen beginnen om vandaar "zonder onderscheid kleine en grote steden van mensen te zullen bespreken; Want vele, die oudtijds groot waren, zijn onbeduidend geworden, en die welke in mijn tijd groot zijn, waren vroeger klein. Omdat ik er van doordrongen ben dat menselijke welvaart in hoge mate onbestendig is, zal ik van beide evenzeer melding maken."

De verhalen die in de VPRO-reeks voorkomen zijn o.a. op dat grondthema geselecteerd - of ze nu schelms, dramatisch, gruwelijk, sprookjesachtig of arcadisch zijn, ze hebben (als het goed is) allemaal ook te maken met het inzicht dat het menselijke streven naar ideale samenlevingsvormen altijd opnieuw wordt bedreigd, en dikwijls ook ondermijnd, door minder ideale aspecten van de menselijke natuur en het menselijk gedrag. Herodotus, die een tijdgenoot was van zulke onsterfelijke filosofen en kunstenaars als Aischylos, Sofocles en Socrates, heeft dat misschien beter en scherper ingezien dan één andere Griek van zijn dagen. Daarom ook is ^{er} in de reeks verhalen naar gestreefd het starre, statische beeld dat ons op school, in platenboeken en musea van de "klassieke oudheid" wordt voorgehouden - om de doodeenvou-

dige reden dat er niet veel anders dan die eerbiedwekkende buitenkant van tempels, paleizen en beelden uit die tijd is overgebleven - te doorbreken, en te laten zien dat het 25, 30 en 40 eeuwen geleden ook maar mensenwerk is geweest; weliswaar in een ander cultuurhistorisch, religieus en sociaal kader dan waaraan wij gewend zijn.

Vooralsnog staan voor het jaar 1974 zes spelen op het programma: gesitueerd in verschillende beschavingen en in uiteenlopende tijdperken. Onderling bovendien zeer verschillend van aard en stijl - maar altijd wel geschreven en gerealiseerd met de ambitie om in historische zin zo authentiek en zo waarheidsgetrouw mogelijk te blijven. Daartoe zijn, uiteraard, naast Herodotus ook andere, modernere bronnen van geschiedwetenschap geraadpleegd; veel wat Herodotus nog niet kón weten, is later wel aan de weet gekomen, en er zou geen reden zijn te bedenken om die nieuwere wetenschap ongebruikt te laten.

De VPRO zendt op 7 februari a.s. de eerste geschiedenis uit: het is het half en half burleske verhaal van een slimme volksjongen die ten tijde van de Ramsessen (omstreeks 1500 jaar v. C.) de machtige staatsmachinerie van de Egyptische farao en zijn priesters, ambtenaren en soldaten vrijwel tot wanhoop brengt door hun logge reactievermogen telkens één stap voor te blijven met zijn bewegelijke enkelingen-fantasie. In het stuk dat werd geschreven door Jan Blokker en geregiseerd door Krijn ter Braak worden de hoofdrollen gespeeld door Ton van Duinhoven (farao), Cox Habbema (farao's dochter), John van Leeuwarden (de dief) en Dick Swidde (opperpriester). Onder productionele leiding van Han Erkens en Joes Roelofs werden voor "De Dief", zoals het stuk heet, buitenopnamen gemaakt in Egypte, waarbij Paul van den Bos cameraman was. De vormgeving is van Frank Rosen, die de onvolprezen energie en vindingrijkheid van de afdeling décor en requisieten van de N.O.S. tot zijn beschikking had. Het verhaal van "De Dief" is ontleend aan Herodotus, boek II, 121.

Vooralsnog staan de volgende afleveringen (wijzigingen in de volgorde voorbehouden) op het programma:

21 maart 1974 : Het Orakel, ontleend aan Herodotus, boek I, 153-160: de geschiedenis van de Lydiër Paktyes die een Grieks Orakel schendt en de Pythia tracht te dwingen een voor hem nega-

tieve uitspraak van de god te doen herroepen. Het script van Jan Blokker wordt gerealiseerd door Rob van der Linden. Spelers: Cox Habbema en Gerard Cox.

2 mei 1974 : Gyges en Kandaules (Herodotus, boek I, 8-13): de geschiedenis van de laatste koning uit het geslacht der Herakleiden, die "verliefd was op zijn eigen vrouw en in zijn verliefdheid meende dat hij de allermooiste vrouw ter wereld bezat", en zijn trouwste vazal Gyges beweegt de koningin heimelijk te beloeren opdat hij zeker wete dat Kandaules de waarheid heeft gesproken omtrent haar schoonheid.

13 juni 1974 : De Monolith (meer geïnspireerd door, dan letterlijk gebaseerd op het "Egyptische" boek van Herodotus): de geschiedenis van een kleine groep Egyptenaren die, ten tijde van farao Amasis, jarenlang op weg is een gigantische steen door de woestijn naar de door de goden aangewezen plaats van bestemming te slepen. Deze aflevering werd geheel op film gedraaid in Egypte (de woestijn bij Gizeh) met in de hoofdrollen Lodewijk de Boer, Dimitri Frenkel Frank, Wim van der Grijn en John van Leeuwarden. Geschreven door Dimitri Frenkel Frank. Camera: Paul van den Bos. Regie: Krijn ter Braak.

In het najaar van 1974 zullen in ieder geval nog volgen Periander (zijn lotgevallen, verspreid over de Historiën, in de boeken I, III en V) en Volk en Vaderliefde (de geschiedenis van de machtsóvername door de Pers Darius de Grote : verspreid over de boeken I, III). Periander is geschreven door W.F. Hermans - Volk en Vaderland door Harry Mulisch.

Afhankelijk van productionele en financiële omstandigheden, kan eventueel nog een zevende aflevering volgen aan het eind van 1974; daartoe is voorlopig een synopsis gereed over de geschiedenis van Astyages - een script dat door Ruud van Hemert en Wim T. Schippers wordt uitgewerkt.

De serie Herodotus-verhalen is voorbereid en komt tot stand onder redactie van Krijn ter Braak en Jan Blokker met wetenschappelijke medewerking van drs. René van Rooyen van de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam.